

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБОВИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

КРАВЧУК Мар'яна Юріївна - д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративного права та судочинства Західноукраїнського національного університету

ORCID: 0000-0001-9987-0484

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.68>

У статті досліджено трансформацію корупційних ризиків у діяльності службових осіб в умовах воєнного стану. Визначено основні чинники їх зростання та змін. Проаналізовано особливості функціонування антикорупційних механізмів. Обґрунтовано необхідність їх адаптації та посилення ризик-орієнтованого підходу, а також ролі професійної етики, правової культури та інституційної спроможності органів публічної влади. Окреслено, що удосконалення антикорупційної політики в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу. Важливим є забезпечення балансу між оперативністю прийняття управлінських рішень і дотриманням принципів верховенства права як основи мінімізації корупційних ризиків та збереження довіри до публічної влади.

Ключові слова: корупція, корупційні ризики, службова особа, антикорупційні механізми, антикорупційна політика, воєнний стан.

Постановка проблеми

Повномасштабна збройна агресія та запровадження воєнного стану в Україні зумовили суттєву трансформацію функціонування публічної влади, що супроводжується переглядом процесів управління, концентрацією дискреційних повноважень у службових осіб та оперативністю ухвалення рішень. Такі зміни, будучи об'єктивно необхідними для забезпечення обороноздатності держави та ефективного реагування на виклики безпеки, водночас створюють нові передумови для виникнення та ескалації корупційних ризиків у діяльності службових осіб.

Умови воєнного стану характеризуються підвищеним рівнем невизначеності, обмеженим доступом до публічної інформації, послабленням окремих механізмів контролю та нагляду, а також зростанням обсягів державних ресурсів, що розподіляються в прискореному режимі. Це, у свою чергу, сприяє трансформації традиційних форм корупції, їх адаптації до нових управлінських реалій і появи специфічних ризиків, пов'язаних, зокрема, із оборонними закупівлями, гуманітарною допомогою, відновленням інфраструктури, мобілізаційними заходами тощо.

Водночас, існуючі антикорупційні механізми, сформовані в умовах мирного часу, не завжди виявляються достатньо ефективними в умовах воєнного стану, оскільки вони не повною мірою враховують нові форми та способи прояву корупційних практик. Спостерігається також певний дисбаланс між необхідністю забезпечення оперативності управлінських рішень і дотриманням принципів прозорості, підзвітності та верховенства права.

Особливої уваги потребує питання зміни ролі та правового статусу службової особи в умовах воєнного стану, оскільки розширення її повноважень і одночасне зниження рівня зовнішнього контролю можуть призводити до зростання зловживань владою або службовим становищем. Відтак постає необхідність у комплексному науковому осмисленні трансформації корупційних ризиків, визначенні їх нових видів і характеристик,

а також у виробленні адекватних механізмів запобігання таким ризикам.

Стан дослідження проблеми

Проблематика запобігання корупції, а також дослідження корупційних ризиків у діяльності службових осіб була предметом наукових праць багатьох вітчизняних учених. Зокрема, значний внесок у розроблення теоретико-правових засад антикорупційної політики здійснили такі дослідники, як: О. Бондаренко, О. Ганжа, В. Гаращук, О. Дика, О. Куриліна, М. Макаров, В. Плекан, Р. Половинкіна, С. Сорока, С. Стеценко, Л. Удовика, І. Яцків та інші.

Мета статті полягає в аналізі змін корупційних ризиків у діяльності службових осіб в умовах воєнного стану, визначенні їх особливостей та пошуку ефективних способів запобігання корупції.

Виклад основного матеріалу

Початок повномасштабного вторгнення призвів до зростання рівня корупції в Україні через низку чинників, враховуючи: значні потоки грошових і матеріальних ресурсів із різних країн світу, недостатній контроль за обсягами надходжень коштів на рахунки фізичних та юридичних осіб, обмежений обсяг допомоги для постраждалих від російської агресії, зниження доходів населення та підвищення рівня інфляції, що впливає на купівельну спроможність і прожитковий мінімум. Також варто зауважити, що низький рівень державної підтримки, дотацій та стимулів під час воєнного стану, а також недостатньо ефективне покарання за порушення антикорупційних законів, несправедливість судової системи у вирішенні корупційних справ, недостатня обізнаність щодо антикорупційних програм серед фізичних та юридичних осіб, наявність радянської системи «вдячності» та «подяки» серед населення, знижений рівень свідомості громадян, що став наслідком війни, психологічного тиску та морального травмування, також впливають на цей процес [1, с. 129].

У цих умовах зростають корупційні ризики у діяльності службових осіб, які зумовлені як об'єктивними обставинами воєнного

часу, так і суб'єктивними факторами управлінських рішень.

Походження корупції як соціального явища часто пояснюють неспроможністю державних органів повністю дотримуватися принципу справедливості під час розподілу суспільно значущих ресурсів [2, с. 8]. Корупція, в умовах ведення бойових дій, не тільки є основою формування кримінальної економіки, а і основною загрозою національній безпеці держави. В умовах великої потреби у фінансах важливе значення набуває налагодження ефективної системи надходження коштів до бюджету [3, с. 115].

Корупція – це негативне соціальне явище, джерело економічних, політичних і соціальних ризиків для суспільства. Вона є однією із найнебезпечніших загроз правам людини, перешкоджає економічному розвитку держави, має негативні фінансові наслідки як для держави, так і для громадян. Нині в нашій державі вживаються заходи у сфері запобігання та протидії корупції. Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути в діяльності державних службовців, а також усунення умов та причин виникнення цих ризиків [4, с. 63].

Слід зауважити, що законодавчого визначення поняття та видів корупційних ризиків невизначено. Однак, ст. 19 Закону України «Про запобігання корупції» [5] передбачає необхідність розробки та затвердження в кожному органі державної влади антикорупційних програм, складовими яких є: визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, заходи з їх реалізації, а також з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми; оцінка корупційних ризиків, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють; заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків тощо [4, с. 63].

У цьому контексті доцільно виокремити основні чинники зростання та трансформації корупційних ризиків у діяльності службових осіб. Насамперед йдеться про вплив воєнного стану, який «диктує» умови, обґрунтовані потребами оперативного

реагування, але водночас це знижує рівень контролю та прозорості.

Важливим чинником є перерозподіл значних фінансових, матеріальних і гуманітарних ресурсів, що створює додаткові можливості для зловживань при їх розподілі та використанні. Обмежений доступ до публічної інформації, зумовлений безпековими міркуваннями, ускладнює здійснення громадського контролю та підзвітності органів влади. Крім того, кадрові зміни, зокрема залучення нових або тимчасових працівників без належного рівня підготовки у сфері антикорупційного законодавства, підвищують імовірність виникнення порушень.

Окремо слід відзначити вплив соціально-економічних чинників, таких як зниження рівня доходів, нестабільність економічної ситуації та зростання фінансового тиску на службових осіб, що може стимулювати їх до неправомірної поведінки. У сукупності зазначені чинники не лише сприяють зростанню корупційних ризиків, але й зумовлюють їх трансформацію, роблячи їх більш латентними, адаптивними та складними для виявлення і запобігання.

За таких умов значної уваги потребують особливості функціонування антикорупційних механізмів, які повинні враховувати динамічність і специфіку воєнного періоду. Традиційні інструменти контролю та запобігання корупції часто виявляються недостатньо ефективними, оскільки не встигають адаптуватися до швидких змін управлінського середовища та нових форм ризиків. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність їх оновлення. Також варто говорити і про посилення ризик-орієнтованого підходу, який передбачає систематичну ідентифікацію найбільш вразливих сфер діяльності, оцінку ймовірності та наслідків корупційних проявів, а також концентрацію ресурсів на запобіганні саме найбільш критичним ризикам. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність антикорупційної політики та забезпечити її відповідність сучасним викликам.

Отже, інструментарій боротьби та запобігання корупції у діяльності службових осіб становить комплекс правових, організаційних, інституційних та інформаційних

заходів, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків і забезпечення прозорості управлінських процесів. В умовах воєнного стану значення таких інструментів суттєво зростає.

Передусім ключову роль відіграють правові механізми, які включають чітке нормативне регулювання діяльності службових осіб, встановлення обмежень і заборон щодо конфлікту інтересів, сумісництва та отримання неправомірної вигоди.

Важливе значення у цьому контексті має Закон України «Про адміністративну процедуру» [6], який встановлює єдині правила взаємодії органів публічної влади з фізичними та юридичними особами. Його положення спрямовані на забезпечення прозорості, передбачуваності та обґрунтованості рішень службових осіб, що суттєво знижує ризики зловживання дискреційними повноваженнями.

Вагомим інструментом є фінансовий контроль, зокрема обов'язкове електронне декларування доходів, витрат і майна посадовців, а також перевірка достовірності поданої інформації. Це дозволяє своєчасно виявляти невідповідності та потенційні ознаки незаконного збагачення.

Не менш важливими є інституційні механізми, що зумовлюють функціонування відповідних антикорупційних органів, внутрішніх підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, а також систем внутрішнього аудиту.

Організаційні заходи також займають важливе місце у запобіганні корупції. До них належать впровадження прозорої процедури прийняття рішень, цифровізація адміністративних послуг, використання електронних систем закупівель, а також стандартизація управлінських процесів. Автоматизація зменшує людський фактор і, відповідно, можливості для зловживань.

Особливу роль відіграють інформаційно-просвітницькі заходи, спрямовані на формування антикорупційної культури серед службових осіб та громадян. Проведення навчань, тренінгів, роз'яснювальної роботи щодо дотримання антикорупційного законодавства сприяє підвищенню рівня правосвідомості та відповідальності.

Окремо слід відзначити значення громадського контролю та міжнародної співпраці. Залучення громадських організацій до моніторингу діяльності органів влади, участь у незалежних аудитах, а також співпраця з міжнародними партнерами сприяють підвищенню прозорості та підзвітності. У сучасних умовах саме комплексне поєднання зазначених інструментів дозволяє ефективно протидіяти корупції та мінімізувати її прояви у діяльності службових осіб.

Висновки

В умовах воєнного стану корупційні ризики у діяльності службових осіб зазнають суттєвих змін, що проявляється як у їх кількісному зростанні, так і в якійсній трансформації. Об'єктивна потреба в оперативному прийнятті управлінських рішень та концентрації повноважень сприяє формуванню нових можливостей для зловживань владою або службовим становищем. У таких умовах традиційні форми корупції адаптуються до сучасних викликів і набувають більш прихованого та ситуативного характеру.

Суттєвий вплив на трансформацію корупційних ризиків мають розширення дискреційних повноважень службових осіб та зниження рівня зовнішнього контролю. Додатковим чинником є значне збільшення обсягів ресурсів, які розподіляються у прискореному режимі. Найбільш уразливими сферами залишаються оборонні закупівлі, розподіл гуманітарної допомоги, відновлення інфраструктури та реалізація мобілізаційних заходів, де поєднуються високі обсяги фінансування та обмежені можливості для ефективного контролю.

Наявні антикорупційні механізми не в повному обсязі узгоджуються з особливостями функціонування публічної влади в умовах воєнного стану, що зумовлює потребу їх переосмислення та вдосконалення.

Роль службової особи в умовах воєнного стану істотно посилюється, що одночасно підвищує рівень відповідальності. У цьому контексті важливого значення відіграють професійна етика, правова культура та належний рівень інституційної спроможності органів публічної влади.

Подальше вдосконалення антикорупційної політики в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу. Ефективне поєднання гнучкості управлінських рішень із дотриманням принципів верховенства права є ключовою передумовою мінімізації корупційних ризиків, збереження довіри суспільства до публічної влади та забезпечення стійкого розвитку держави в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

Література

1. Бондаренко О. С., Тимошенко О. О. Протидія корупції в умовах воєнного стану: аналіз проблем та можливостей. *Право і безпека*. 2024. № 2 (93). С. 127-139.
2. Ганжа О. Актуальні питання правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник ДДУВС*. 2024. № 1. С. 7-14.
3. Куриліна О. В. Трансформація корупційної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка і управління*. 2022. № 2. С. 113-118.
4. Макаров М. О. Корупційні ризики в діяльності судді та шляхи їх усунення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2025. Випуск 87: частина 3. С. 62-68.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
6. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

Kravchuk M.

THE TRANSFORMATION OF CORRUPTION RISKS IN THE ACTIVITIES OF PUBLIC OFFICIALS UNDER MARTIAL LAW

The article notes that full-scale armed aggression and the imposition of martial law in Ukraine have led to a significant transformation in the functioning of public authorities, accompanied by a reevaluation of governance processes, the concentration of discretionary powers in the hands of officials,

and the expedited adoption of decisions. While such changes are objectively necessary to ensure the state's defense capability and an effective response to security challenges, they simultaneously create new conditions for the emergence and escalation of corruption risks in the activities of public officials. It has been established that under such conditions, particular attention must be paid to the specifics of how anti-corruption mechanisms function, which must take into account the dynamic nature and specific characteristics of a wartime period. Traditional tools for controlling and preventing corruption often prove insufficiently effective, as they fail to keep pace with rapid changes in the governance environment and emerging forms of risk. Consequently, there is a clear need to update them. Emphasis is placed on strengthening a risk-based approach, which involves the systematic identification of the most vulnerable areas of activity, the

assessment of the likelihood and consequences of corruption, and the concentration of resources on preventing the most critical risks. This approach allows for increasing the effectiveness of anti-corruption policy and ensuring its relevance to contemporary challenges. Research has shown that further improvement of anti-corruption policy under martial law requires a comprehensive approach. Accordingly, it has been concluded that the tools for combating and preventing corruption in the activities of public officials consist of a set of legal, organizational, institutional, and informational measures aimed at minimizing corruption risks and ensuring the transparency of administrative processes. Under martial law, the importance of such tools increases significantly.

***Key words:** corruption, corruption risks, public official, anti-corruption mechanisms, anti-corruption policy, martial law.*